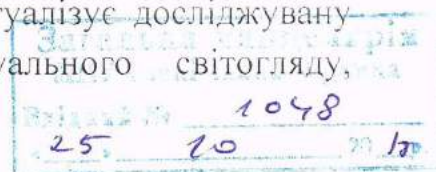

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Швець Алли Іванівни «Життєвий світ Наталії Кобринської в генераційному, світоглядному і творчому вимірах», подану на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук за спеціальністю 10.01.01 – українська література

Свого часу світлої пам'яті Іван Овксентійович Денисюк у своїй праці «Наталія Кобринська: штрихи до портрета» своєрідно наставляв майбутні покоління дослідників життя і творчості громадської діячки та художниці слова, спонукаючи до нових пошуків її непроминальної самості та оригінального національно-духовного універсуму: «Час не пощербив нічого вартісного з доробку письменниці. Її внесок у розвиток прогресивної думки, її пристрасне слово на захист прав людських, її енергійна участь у суспільному та літературному житті минулого і початку нашого століття, заслуговують на шану нашого народу». Мовлені ще у 80-х роках минулого сторіччя, ці слова по-своєму зреалізовані в новому, другому тисячолітті, коли на його початку одна за одною почали з'являтися про Наталію Кобринську наукові студії українських літературознавців, філософів, етнологів, соціологів та істориків, коли з нагоди 160-літнього ювілею від дня народження Наталії Кобринської була проведена Всеукраїнська наукова конференція, а відтак видана стараннями учених Інституту Івана Франка НАН України за її матеріалами об'ємна книга «Йшла не тільки з духом часу, але й перед ним»: Наталія Кобринська та літературний процес середини XIX–XX століття» (Львів, 2015), на сторінках якої по-новому постала сама постать письменниці і суспільно-громадської діячки як життєво-творчий феномен нашого недалекого національного минулого.

І от нова унікальна з'ява – вихід у світ монографії, що є докторською дисертацією Алли Швець «Жінка з хистом Аріадни: Життєвий світ Наталії Кобринської в генераційному, світоглядному і творчому вимірах» (Львів, 2018), конче потрібної для нашого літературознавства наукової праці. Судячи зі сторінок видання, поставлені в ньому проблеми, а також використана система методологічних досліджень як біографічного, соціокультурного, психологічного, порівняльно-історичного, типологічного, текстологічного, герменевтичного, рецептивного, структурно-семантичного підходів до вивчення поліаспектного матеріалу, так і феміністичної критики та гендерного аналізу, дала можливість дослідниці створити абсолютно нову парадигму уявлень про Наталію Кобринську в генераційному, світоглядному і творчому вимірах. Завдяки цьому авторка дисертації не лише актуалізує досліджувану проблему через виявлення психоукладу, інтелектуального світогляду,

соціокультурної, національної, генераційної, родинної, гендерної ідентичності письменниці і громадської діячки, що вже самі собою долають донедавна звичні щодо Наталії Кобринської неповноту і схематизм, традиційну заданість і табуваність, однозначність і поверховість у вивченні її життя і творчості. Алла Швець, по суті, вперше створює фундаментальну й повноцінну, інтелектуальну і вивершену наукову студію про Наталію Кобринську, рівної якій (не побоюся стверджувати) досі не було – ні за життя письменниці і громадської діячки, ні впродовж останніх десятиліть. Як справедливо зауважує сама дослідниця в своєму авторефераті, її дисертація «на відміну від хронологізованих життєписів чи канонічних літпроцесів» з таким підходом «дає змогу стереоскопічно заглибити правдоподібну життєтворчу історію, розкривши ментальний образ і духовну сутність письменника на тлі інтелектуального оточення, у фокусі внутрішніх і суспільних консенсусів, суперечностей, творчих процесів, світоглядної еволюції тощо» [С. 1].

Створюючи у такий спосіб першу комплексну психобіографію Наталії Кобринської з розкриттям її найрізноманітніших граней духовного феномену, дисертантка своєрідно «зрівноважила обидва складники її укладу – творчий і суспільний», що не вдавалося зробити впродовж багатьох літ ні дослідникам минулого, ні сучасного часу. Адже чимало з них її художню прозу зчаста «препарували» до її ж ідеологічного фемінізму, а нерідко й ототожнювали їх у своїх розмислах, відсуваючи на якусь літературну обочину оригінальні повісті, новели, нариси письменниці, її літературно-критичні статті, публіцистичні виступи і таким чином (хотіли вони того чи ні) знецінювали як саму творчість, так і особистість самої художниці слова. І це при тому, що Наталія Кобринська від самого початку і до завершення свого творчого шляху завжди орієнтувалася на вдумливого й інтелектуального розважливого критика/читача, котрі здатні були б збагнути й осмислити закладені в її творах важливі суспільні і людські чинники, духовні і душевні засновки, над якими безвладний час, що, повторюю за Іваном Овксентійовичем Денисюком, не «пощербив нічого вартісного з доробку письменниці».

Врешті, ще одна обставина актуалізує дослідження Алли Швець, на чому вона так чи інакше наголошує у своїй дисертації: відсутність на сьогодні повного зібраного та впорядкованого видання художньої спадщини Наталії Кобринської, надто ж її модерністського періоду, багаточисельного листування, мемуарних, публіцистичних, фольклорних і літературно-критичних праць, а також перекладів та записів народної уснопоетичної творчості. А вони, як переконує дослідниця, є надзвичайно важливим інструментарієм у пізнанні самості (творчої, суспільної, гендерної, зрештою людської) Наталії Кобринської. «Лише таким чином, – справедливо акцентує Алла

Швець, – вдасться зрозуміти непрості колізії, що спіткали письменницю на шляху громадського подвижництва. Її драматичні контраверзи з галицькою суспільністю, світоглядно-естетичні перевтілення й творчі експерименти, які не знайшли підтримки в адептів реалістичного письма. Врешті, досягнути її субтильну душевну організацію, складну вдачу, творчу сутність, що не завжди примирювала в собі стійкість суспільного характеру та жіночі мріяння, розчарування й амбіції». І вже як підсумок цих міркувань такі чітко виражені й аргументовані слова дослідниці: «З огляду на це, біографічний дискурс Наталії Кобринської варто розбудовувати не шляхом ідеалізації чи уславлення, а розкриваючи її психотип, колізії життєвої драми, драгливих епізодів смеркальних днів, проблем із заповітами і рецепцією пізніх творів – по суті, детабуюючи знакові «сюжети» її життєпису» [С. 2].

У такій послідовності рівносполук, що на загал цілком мотивовані Аллою Швець в її дисертації та авторефераті, визначаються не лише актуальність, а й новизна її дослідження. Не перераховуватимемо його новаторські аспекти (ї-х є аж 13), зауважмо тільки, що воно є першою в сучасному українському літературознавстві системно-комплексною науковою студією, в якій скрупульозно точно, аргументовано і виважено переконливо подана інтелектуальна біографія Наталії Кобринської в поліаспектному сприйнятті і розумінні її багатовимірного життєпису – психологічного, соціокультурного, світоглядного, генераційного, націоісторичного і творчого. Така панорамна об'єктивація різнопланового наукового і художнього матеріалу за всієї суб'єктивності в його осмисленні та рецепції сприяє ґрунтовним доводам цілої системи положень і висновків, постульованих по суті в усіх розділах дисертаційного дослідження. На такому літературознавчому, художньому, епістолярному, мемуарному, публіцистичному, спогадовому і документальному тлі Алла Швець визначає і чітко мотивує логічну послідовність цілої низки досліджуваних завдань.

Тут і окреслення головних стратегічних обсервацій бібліографічного дискурсу Наталії Кобринської; й осмислення життєвих віх прозаїка та громадської діячки у світлі генераційної ідентичності та поколіннєвої інтеграції, а згодом і дезінтеграції; і виявлення її світоглядних констант – націоналізму, європеїзму та фемінізму – з їх вписуваністю у життя і творчість художниці слова; і висвітлення життєтворчості Наталії Кобринської на тлі суспільно-історичних обставин того часу, надто ж у взаєминах з різними поколіннєвими генераціями, які репрезентували як тодішню Галичину, так і Наддніпрянщину. І вже як логічне вивершення цієї системи завдань – новаторське прочитання вже знаної і невідомої прози письменниці крізь призму її (прози) естетико-стильової, жанрової, ідейно-тематичної еволюції,

поетики психологізму та образності й онтологічне вписування її до координат українського літературного процесу з визначенням ролі і місця тут Наталії Кобринської.

Зрозуміла річ, що такий багатючий матеріал, така розгалужена система завдань, такі об'єкт і предмет дослідження вимагали від дисертантки й відповідного структурування своєї монографічної праці. Відтак запропоновані нею чотири розділи послідовно заповнювали наукове поле переконливими й аргументованими доводами у вирішенні задекларованої на початку мети. Так, у першому розділі «Наталія Кобринська у світлі генераційної ідентичності (на матеріалі мемуаристики та авторепрезентації)» Алла Швець пропонує незаперечні фактографічні докази того, як письменниця та громадська діячка матеріалізувала свої інтелектуально-творчі інтенції в галицькій суспільності 1880 – 1890 років XIX століття і в такий спосіб не лише зінтегрувалася в поколіннєвий соціум, а й утвердила свою самість у культурно-історичних обставинах. Врешті дисертантка доводить причини, через які згодом Наталія Кобринська відійшла, дезінтегрувалася від близького їй колись генераційного поліття. Цікаво, з науковою достовірністю дослідниця розкриває нові стратегії біографічного дискурсу письменниці-феміністки, її родинну ідентичність і сімейне оточення, чинники її поколіннєвої інтеграції та причини генераційної кризи.

При цьому важливо, що Алла Швець акцентує увагу на вузлових віхах у життєписі Наталії Кобринської (приміром, так званій «Львівській ескападі», зв'язках з Наддніпряниною, фемінними інтенціями, рефлексіями тогочасної української критики тощо), завершуючи їх смеркальними автомедитаціями письменниці на схилі свого віку (її геронтофобією, тугою за материнством, воєнною окупацією її рідного Болехова, контроверзами її двох заповітів, врешті, її заповідальною епітафією «Мене вже серце не болить»). У цьому розділі впадає у вічі настільки багата новітня джерельно-еврестична база її, дослідниці, фактографічних розмислів і доводів з достатньо вправним використанням нею архівних, епістолярних, мемуарних, авторепрезентаційних матеріалів, що робить її дисертаційну роботу не тільки науково цінною, а й повчальною для подібних праць історико-літературного спрямування.

Цілковито новаторським на параметри дослідницького дискурсу Алли Швець є другий розділ її дослідження «Світоглядні константи Наталії Кобринської: фемінізм, європеїзм, націоналізм». Досі в такій комплексній послідовності світоглядні орієнтири письменниці та громадської діячки ще не розглядалися. Принаймні в цілому ряді статей дослідниці на цьому зчаста акцентувалося. Справді, ні її попередники, ні її сучасники так глибоко й зусібічно не висвітлювали світоглядних засад художнього і суспільного

мислення Наталії Кобринської, як це здійснила Алла Швець. Вивчивши багату літературно-критичну і публіцистичну спадщину, епістолярну та мемуарну документалістику, а також художню прозу письменниці, авторка дисертації прийшла до такого висновку.

По-перше, серед розмаїття світоглядних засновків Наталії Кобринської виокремлюються принаймні три найважливіші з них – фемінізм, європеїзм та націоналізм.

По-друге, художниця слова і громадська діячка пройшла непростий, почасти й складний шлях духовно-світоглядного розвитку, як справедливо зазначає Алла Швець в авторефераті, «від релігійного ексцентризму, впливу позитивістів і симпатизування соціалістичним ідеям, тимчасового зближення з програмними засадами українських радикалів до орієнтування на націоцентричні і державотворчі ідеали» [С. 13]. Вочевидь, цілком природними виглядали на схилі життя її прагнення (здебільшого через геронтофобією та воєнне лихоліття) до релігійно-християнської сповідальності, врешті-решт, до загальнолюдського гуманізму.

По-третє, європеїзм Наталії Кобринської дослідниця аргументовано виводить із її соціокультурної комунікації і творчих рефлексій (власне художніх, перекладацьких, літературно-критичних, публіцистичних), поєднуючи їх з чисто біографічними локусами (освітньо-літературною та феміністичною лектурою, тісною співдружністю із європейськими художниками слова та громадськими діячами, постійними впродовж життя листуваннями з ними, приміром, К. Светлою, Ф. Ржегожем, Б. Лімановським та ін., врешті, «топосом європейських мандрів»). Важливо, що і європеїзм, і фемінізм Наталії Кобринської Алла Швець логічно виводить із її національної свідомості: «Саме висока національна свідомість письменниці дає підстави виразно означити її українську європейськість, активну позицію в генеруванні європейських ідей у вітчизняній царині й головну її роль як діяльного українського духовно-інтелектуального євроінтегратора» [С. 14], а на національних засновках «узагальнювався і фемінізм Наталії Кобринської».

Ще інший, новий кут бачення людської і творчої особистості письменниці та громадської діячки пропонує автор дисертаційного дослідження у третьому розділі «Наталія Кобринська та її інтелектуальне оточення», в якому послідовно постають сторінки взаємин із І. Франком, М. Павликом, О. Кобилянською, М. Драгомановим, подружжям Кулішів та М. Грушевським. На цьому контактологічному тлі дисертантка не тільки наводить багаточисельні архіви, епістолярні та мемуарні факти з цих взаємин (то інтенсивні, то різнобічні, то поодинокі, то спадаючі, то креативні, то разюче непрості, почасти навіть й образливі), а й штрих за штрихом вибудовує життєву

історію Наталії Кобринської на такому суспільно-історичному та національно-духовному тлі епох. Важливо й те, що Алла Швець при цьому поглиблює і розширює, а нерідко й спростовує усталені думки про такі взаємини з метою виявлення особистості письменниці та громадської діячки. Як, приміром, про неоднозначну роль І. Франка у творчій долі Наталії Кобринської.

Так, з одного боку, вона й справді виростала під авторитетним впливом Каменяра, а з іншого – всіляко прагнула до усамостійнення як своєї творчості, так і діянь, зокрема у видавничій справі, в організації жіночого руху в Галичині. Однак, як справедливо зауважує дослідниця, «думка про залежність Н. Кобринської від творчого авторитету Франка елімінувала її письменницьку індивідуальність у дальшому критичному сприйнятті. Невипадково радянські літературознавці здебільшого асоціювали Н. Кобринську як Франкову креатуру і при цьому певні різноголосся письменниці з ментором висвітлювали спрощено. Гіперболізуючи Франків вплив на Кобринську, доходили до їх ідеологічного протистояння, принизливої констатації літературної меншовартості письменниці» [С. 15]. Докладно і різнобічно висвітлюючи ці взаємини, Алла Швець доводить правомірність такої співпраці (не применшуючи жодної зі сторін) як своєрідного суспільно-літературного і національно-культурного побратимства.

Також крізь творчу співпрацю та приватні взаємини розглядаються нею стосунки Кобринської з Павликом, емоційно вразливі «жіночі суперечки та змагальні прагнення» Кобринської з Кобилянською, спонуками чого, на переконання дослідниці, були їх цілковито протилежні людські характери та особиста претензійність у творчій діяльності, гендерно-фемінному русі. Нові вектори життєтворчості Наталії Кобринської у її ділових взаєминах з М. Драгомановим, подружжям Кулішів та М. Грушевським. Словом, під таким кутом зору дослідниці постає далеко неоднорівняна постать Наталії Кобринської.

І вже як вивершення її спостережень – ґрунтовний аналіз оприявленої на сьогодні художньої прози письменниці, що подається нею у четвертому розділі дисертаційного дослідження «Художня проза Наталії Кобринської: творча еволюція, проблематика, поетика». Тут Алла Швець також іде своїм шляхом, з'ясовуючи по-новому творчий феномен прозаїка. По-перше через розкриття магістральних проблемно-тематичних ліній прозопису художниці слова; по-друге, через визначення стильових ознак її творів, особливостей авторської ідейно-естетичної свідомості; по-третє, через окреслення жанрової систематики, виявлення своєрідності форм її повістей, оповідань і новел у зв'язку з художнім мисленням Наталії Кобринської. Задля цього Алла Швець вдається до оприявлення і систематизації найрізноманітнішого літературно-

критичного матеріалу (як минулого, так і теперішнього), в якому відбиті рецептивні спостереження над прозою письменниці та її феміністичною белетристикою.

У такий спосіб вона доводить щонайменше два свої посутні положення в оцінці творчої спадщини прозаїка, зв'язаних з відсутністю естетичних критеріїв у відборі її епічних текстів, котре йшло, вочевидь, від безсистемності, неповноти їх подачі як у прижиттєвих, так і в пізніших виданнях. Це, безперечно, зашкодило «повноцінній творчій репрезентації Н. Кобринської, спричинивши її рецептивну обмеженість та однобічність», відтак опубліковані «по окремих виданнях твори не давали повної уяви про її письменницьку еволюцію, індивідуальний стиль, проблемно-тематичне розмаїття», а також поверховим зіставленням її творів раннього і пізнього періодів творчості, здебільшого як творів реалістичних та модерністських, як тих, що спочатку, мовляв, були стильово «взірцевими» і тих, що були позначені впливом західноєвропейського модернізму і тому, сказати б, далекими від справжнього життя («ультрамістичними», «фантастичними», «символістськими»), а відтак позбавленими впливу на читача. Алла Швець доводить хибність таких тверджень дослідників творчості Наталії Кобринської, спростовуючи їх як ґрунтовним аналізом не лише окремих збірок її творів («Казки», «Дух часу», «Ядзя і Катруся та інші оповідання», а й окремих повістей та оповідань, феміністичної белетристики), так і багатющим документальним арсеналом з архіву письменниці.

Евристичними у цьому розділі проступають сторінки, на яких дослідниця чи не вперше ґрунтовно розкриває видавничу історію й генезу окремих оповідань і новел прозаїка («Задля кусника хліба», «Очи», «Руки», «Душа», «У вирі», «DvbistdieRuhe») чи здійснює доречні інтертекстуальні паралелі таких її творів, як «Жидівська дитина», «Хмарниця» із оповіданнями І. Франка «Пироги з черницями» та «Під оборогом», а новели «Liebesahnung» з оповіданням В. Гомулицького «Z dramatu życia». У такій типологізації вона виокремлює певний стильовий рух Наталії Кобринської.

Власне, сама прозаїк у своїх виступах чи епістолах пояснювала динаміку власної стильової трансформації «від реалізму до модернізму» особливо примітним «духовним розвитком» (згадаймо бодай її щире зізнання: «Нові течії так сильно мене захопили не лише щодо змісту, але і форми»). Тому Алла Швець цілком обґрунтовано доводить співіснування в творчості письменниці двох магістральних стильових напрямів – реалістичного і того, в якому домінували «духовні настрої». І стверджує позитивну тенденцію нинішнього українського літературознавства в тому, що воно настійливо долає стереотипи в осмисленні прозової спадщини Наталії Кобринської, її

художнього мислення та «шаблонного позиціонування» особистості письменниці в українському літературному процесі. Свідченням цього є вже згадуваний збірник наукових праць сьгоднішніх дослідників «Йшла не тільки з духом часу, але й перед ним»: Наталія Кобринська та літературний процес кінця XIX – XX століття» і, звичайно ж, монографія Алли Швець «Жінка з хистом Аріадни: Життєвий світ Наталі Кобринської в генераційному, світоглядному і творчому вимірах». У них інтерпретаційний підхід дослідниці в аналізі різних творів письменниці, зокрема модерністського спрямування, заслуговує на високу оцінку.

Загалом ця її фундаментальна праця – помітний внесок у сьгоднішню національну науку про мистецтво слова, зосібна про життя і творчість однієї із яскравих представниць нашого письменства минулих років. Також варто зауважити, що її дисертація позначена не лише достовірними літературознавчими пошуками, майстерним володінням методологічного інструментарію, глибинними власними роздумами, високою аналітикою поліаспектного матеріалу (особливо це помітно у синтезованих висновках), а й обґрунтованими перспективами у подальшому вивченні як творчості Наталії Кобринської, так і художньої спадщини інших українських художників слова.

Однак, попри зазначені якості наукової праці Алли Швець, є в її дослідженні окремі місця, що потребують з боку дисертантки додаткових роз'яснень, поглиблених тлумачень тощо.

Так, в одному із підрозділів першого розділу, де йдеться про «феномен літературного молодозентризму», дисертантка наводить рядки із листа Кобринської до Б. Грінченка, в яких та в'їдливо характеризує якраз представників молодого покоління західноукраїнського письменства В. Стефаніка і Леся Мартовича [С. 129]. Не піддаючи сумніву таке висловлювання, все ж хотілося б тут більшої аргументації такого ставлення Наталії Кобринської до вже згаданих на тоді молодих літераторів, аніж «неформального контексту письменницького дискурсу з його критиканством й позаочною конкуренцією», «підігрітий плітками зчаста й самої Кобринської», контексту, що «виразно звіщав про напружені контраверзи всередині письменницького покоління» [С. 129].

У тексті першого заповіту від 29 липня 1914 року Кобринська подала «невеличку нотатку про свої недруковані твори-драми «На шляху», «Ні їй, ні мені» і «Мати» [С. 159], творча доля яких, на жаль, досі невідома. Писала вона й літературно-критичні статті про п'єси Михайла Старицького, Августа Стріндберга, Генріка Ібсена, Моріса Метерлінка. За свідченням галицької періодики, Наталія Кобринська виступила з промовою на прощальному вечорі після гастролей уславленої Марії Заньковецької у Львові,

відвідувала вистави галицьких театральних труп у Снятині, Станіславі, Стрию, Львові. Чи існують в архівному багатстві про письменницю якісь конкретні і послідовні відомості про її зв'язок зі сценічною культурою?

Наскільки правомірними були б у розділі про інтелектуальне оточення Наталії Кобринської підрозділи про її взаємини, приміром, з Оленою Пчілкою та Лесею Українкою, Борисом Грінченком та М. Коцюбинським? Принаймні листування між ними, а також дружні зв'язки, що нерідко спричинялося до видання альманахів, книжок у видавничій серії «Жіноча бібліотека», дають підстави для таких міркувань або ж припущень.

Погоджуючись з тим, що «травматичний і глибоко екзистенційний досвід війни», який за період воєнної окупації набула Наталія Кобринська, суттєво позначився на її прозовій творчості, зосібна на її антимілітарних новелах та нарисах, все ж їх експресіоністські засновки виступають тут радше не самі собою (загострені емоції, вираження вражень, катастрофізм людського «я», стан візійності), а еволюціонують у письменниці від зображення життя до психологічного заглиблення в його основи, від споглядання до самовираження внутрішнього світу людини. Отож, чим зумовлена поява в її творчості експресіонізму як стильової домінанти?

Висловлені міркування аж ніяк не применшують значення дисертаційного дослідження Алли Швець, вони слугують спонукою до дискусії, до розмислів. Адже подана до захисту літературознавча студія є цілком новаторською, цілісною і завершеною працею, самостійною авторською розробкою багатьох положень і висновків про життєвий світ Наталії Кобринської в генераційному, світоглядному і творчому вимірах. Тому Алла Іванівна Швець після її захисту всіляко заслуговує підтримки в академічній спільноті у здобутті наукового ступеня доктора філологічних наук за спеціальністю 10.01.01 – українська література.

Офіційний опонент –

доктор філологічних наук, професор,

завідувач кафедри української літератури

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет

імені Василя Стефаника»

С.І. Хороб